

0-6 YAŞ ÇOCUKLARININ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

GİRİŞ

İnsan gelişimi; çevre ve kalıtım arasındaki sürekli ve karşılıklı etkileşimin ürünüdür. Öğrenme, yaşantı ve olgunlaşma sonucu organizmada görülen sürekli ve düzenli değişikliklerdir.

Büyüme; gelişmeye oranla daha dar kapsamlı bir kavramdır. Bedenin boy, kilo ve biçim olarak artması anlamına gelen büyüme kalıtım ve çevre faktörüne göre değişir.

Olgunlaşma; öğrenme yaşantıları ve çevresel değişkenlerden bağımsız olarak organizmanın belli bir biyo-fizyolojik yetkinliğe ulaşmasıdır. Birçok devinsel beceriyi gösterme, olgunlaşma düzeyine bağlıdır. Örneğin bebeğin, başını kontrol eden kaslar yeterli bir gelişme aşamasına ulaşmadan, başını dik tutması beklenemez.

Öğrenme; yaşantı ve uygulama sonucu davranışta oluşan oldukça kalıcı değişikliklerdir.

Gelişim görevleri; insan yaşamının bazı dönemlerinde sahip olması gereken belirli beceriler, yetenekler ya da görevleri dile getirir. Bu görevlerin yerine getirilmesi bireyin yaşamının bir sonraki dönemindeki gelişim için önemlidir.

Gelişimin Temel İlkeleri

1. Gelişme, genetik ve çevresel değişkenlerin karşılıklı etkileşiminin ürünüdür; örneğin, kalıtsal zeka potansiyelinin uygun eğitim yaşantılarıyla desteklenmemesi halinde, yeterince gelişmediği bilinmektedir.
2. Gelişim yaşam boyu sürer.
3. Gelişimin kritik dönemlere özgü özellikleri, hem düzenli hem sıçramalı bir seyir içinde gerçekleşir , örneğin; çocuğun duygusal ve dilsel gelişimi arttıkça, konuşması da gelişirken, yürümenin başladığı aşamada konuşma yeterliliği bir ölçüde duraksar.
4. Gelişim içten dışa, baştan ayağa doğrudur; öncelikle başın ve sırayla gövde, kol ve bacakların geliştiği bilinmektedir.
5. Gelişim genelden özele, bütünden parçaya doğrudur. Örneğin çocuklar belli bir gelişim aşamasında, sadece ellerini bir bütün olarak kullanırken, ince kasların gelişimi başla maktadır.
6. Gelişim özellikleri ayrılmaz bir bütün oluşturur. Örneğin çocuğun zihinsel gelişimi, dil gelişimini hem etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir.
7. Gelişimin kritik dönemleri vardır. Gelişimin kritik dönemlerinde birey belli öğrenme yaşantılarına ve çevresel etkenlere daha duyarlı hale gelir. Örneğin 0-3 yaş grubu içinde, çocuğun temel güven, sevgi ve kabul görme güdülerinin doyurulması, ileri yaşlarda özerk ve bağımsız bir bireyselleşme yetkinliğine ulaşmasını sağlar.
8. Gelişim bireysel farklılıklar gösterir.

AR-GE

SİVAS

www.sivasram.gov.tr

0 346 227 37 71

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

I . V . A . S
REHBERLİK VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

0-6 YAŞ ÇOCUKLARININ FİZİKSEL GELİŞİMİ

Bebeklik döneminde (0-2) fiziksel gelişim, doğum öncesinde olduğu gibi, doğum sonrasında da kalıtım ve çevrenin etkisiyle oluşmaktadır. Doğumda döl yatağının güvenli ortamından ayrılan bebek, çeşitli dış uyaranların etkisi altındaki yeni yaşam alanına geçer. Fiziksel gelişimin en hızlı olduğu dönem ilk aylardır. Doğum sırasında bebeğin boyu hızla uzamaya başlar, ancak yaş ilerledikçe uzama giderek yavaşlar. Örneğin bebek doğumdaki boy uzunluğunu; üçüncü ayın sonunda % 20'sini, bir yaşına dek %50, iki yaşına kadar ise %75 oranında geliştirir. Benzer bir durum ağırlık içinde geçerlidir. Bebek beş aylıkken doğumdaki ağırlığının iki katına, on iki aylıkken üç katına ulaşır ancak ikinci yaşın sonuna doğru, ağırlık artışı da yavaşlama başlar. Kız bebekler, boy ve ağırlık açısından erkeklere oranla daha yavaş gelişirler. Fakat her iki cinsiyette de doğumdaki boy ile yetişkinlik döneminde ulaşılabilecek boy arasında bir ilişki vardır. Bununla birlikte diğer bedensel gelişme öğeleri için olduğu gibi, boy için de beslenme ve çevre koşulları önemi bir etkidir.

Bu dönemde baş toplam beden uzunluğunun dörtte biri kadardır. Bacaklar, kollara oranla daha kısadır. Sinir sistemi gelişiminde önce, baştaki sinirler, daha sonra kol ve bacak sinirleri gelişir. Bebeklerin solunum yapma sayısı, yetişkinlere göre yaklaşık iki buçuk kat daha fazladır. Bebeklerin kalp atışları da yetişkinlere oranla iki kat daha fazladır. Bebeğin her türlü besini sindirecek bir sinir sistemine sahip olması ikinci yaşın sonuna da gerçekleşir. Boşaltım sistemi de sindirim sisteminin gelişimine paralel olarak gelişir. Ancak bebeğin çişini tutmasını sağlayan sidik torbasının kas gelişimi 12-30 aylar arasında gerçekleşir. Bu nedenle anne babaların tuvalet eğitiminde, gelişimin kritik dönemleri ilkelere uygun davranmaları ve bebeklerine gerekli hoşgörü ve esnekliği göstermeleri gerekir.

Bebek ilk süt dişlerini 5-8 aylar arasında çıkarmaya başlar. Kasların gelişiminde de önce kalın sonra ince kaslar gelişir.

0-2 yaş döneminden sonra fiziksel büyüme nispeten daha yavaştır. Bu dönemde kızların, erkeklere oranla ince motor kasları hızla gelişir. Bu nedenle kızlar denge sağlama, makas kullanma veya kalem tutma becerileri açısından, erkeklerden daha başarılıdır. Altı yaşındaki çocuk beyni büyük ölçüde yetişkin beyninin fiziksel büyüklüğüne ulaşır. Gelişim baştan bedene doğru olduğu için çocuklar kas-zihin koordinasyonunda çeşitli güçlüklerle karşılaşır. Örneğin sağa sola hızlı dönüşlerinde, dengelerini yitirirler. Tırmanma, zıplama, topla oynama becerileri de yeterince gelişmemiştir. Altı yaşındaki çocuk doğum ağırlığının 7-8 katına erişir. Dört yaşında bir çocuk, doğumdaki boyunun iki katına ulaşırken, altı yaşındaki çocuk, bundan 10-12 cm daha uzundur.

FİZİKSEL GELİŞME SÜRECİNDE YETİŞKİMLERİN DİKKAT ETMESİ GEREKEN KONULAR

- Çocuklar, değişik genetik yapıya ve çevresel koşullara sahip oldukları için fiziksel gelişimin her döneminde bazı farklılıklar gösterebilirler. Anne babalar, öğretmenler bu durumu doğal karşılamalı ve çocuklar arasında fiziksel gelişme açısından karşılaştırmalar yapmamalıdır.
- Belirli bir gelişme ve olgunlaşma düzeyine yetişemeyen çocuğun, başaramayacağı etkinliklere zorlanması öğrenmeye karşı olumsuz tutumlar göstermesine neden olur. Örneğin öğrenme yaşantıları, özellikle 0-6 yaş arasında oyunlaştırılarak kazandırılabilir.

AR-GE

SİVAS

www.sivasram.gov.tr

0 346 227 37 71

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

- Çocukların fiziksel gelişme dönemlerinde yetersizlikler göstermeleri doğal karşılanmalıdır. Uygun eğitim yaşantılarının sağlanmasıyla bu yetersizlikler kolayca giderilebilir. Örneğin 2-6 yaş grubu çocuklarının büyük fırçalarla tuvale resimler çizmeye özendirilmesi, lego gibi kas zihin koordinasyonunu güçlendiren, oyuncaklarla oynama olanağına kavuşturulması, hazırbulunuşluk düzeyine yükselmesine neden olur.
- Çocukların fiziksel gelişimleri hakkında önce yetişkinlerin, yetişkinler tarafından da çocukların bilgilendirilmesi gerekir.
- Çocuklar her dönemde yetişkinlerin yönlendirmelerine gereksinim duyarlar. Bu yönlendirmeler, belli fiziksel gelişim dönemlerinin özelliklerine göre değişir.
- Çocuklar fiziksel donanımları yetersiz olduğu için, bazı etkinliklerde başarısız olmaları halinde, kesinlikle suçlanmamalıdır.

PSİKO-SOSYAL GELİŞİM

Psiko-sosyal gelişme, bilişsel, duyuşsal ve ahlaki boyutları olan kompleks bir kavramdır. Bu kavramların hepsi büyük ölçüde eş zamanlı olarak oluşan ve karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşen değişkenlerin ürünüdür.

Biliş: çevremizi öğrenme ve anlamayı içeren zihinsel etkinlikler karşılığı olarak kullanılır ve yaklaşık olarak düşünme terimi ile eş anlamlıdır. Örneğin çocuk belli bir biyolojik gelişme evresine ulaşmadan konuşamaz. Ayrıca eğer çocuğun konuşma denemeleri, anne baba tarafından gerektiği şekilde ödüllendirilmez ve yönlendirilmezse, konuşma becerisinin yeterince gelişmesi beklenemez.

Piaget'in Bilişsel Gelişim Evreleri (0-6 yaş)

Duyusal Motor Evre (0-2 yaş)

Bu evrede bebek dış dünyayı ve kendini keşfetmek için duyularını ve motor becerilerini kullanır. Çevreyi keşfetme çabasında, doğuştan gelen duygusal, hareketsel yeteneklerini kullanır. Çocuk bu evrede nesnelere ne olduğunu anlamak için tuttuğu şeyleri ağızına götürür. Ayrıca emme, tutma, yakalama gibi basit edimlerle kendi vücudunu ve çevresini tanımaya çalışır. Duyu organlarını ve bedenini kullanabilmeyi öğrenir. Örneğin bebek beş aylıkken, bir çingırağı bilinçli olarak sallar, ellerinin vücudunun bir parçası olduğunu anlar, hoşlandığı edimleri haz duyarak tekrarlar. Ancak bebek, bilişsel olarak kendini yönetme ve uyarılara bilinçli bir biçimde tepkide bulunma yeteneğinden yoksundur.

Bu evrede önemli bir başka gelişme, nesnelere kalıcılığını keşfetmektir. Örneğin beş aylık bir bebek, elindeki oyuncak, bir örtünün altına saklandığında ilgisini kaybeder ve oyuncakı aramaz ancak on aylık bir bebek, nesnenin yok olmadığının bilincindedir, nesnenin varlığını sürdürdüğünü bildiği için arayarak ona ulaşmaya çalışır, bu ulaşma eyleminin uzun süreli bir arama olamayacağı açıktır. Bu evredeki gelişme de çocukların içinde buldukları sosyo-kültürel koşullara göre farklı düzeyde oluşur.

Bu evrenin sonuna doğru bebek basit zihinsel etkinlikler göstermeye başlar örneğin sinama yanılma yoluyla, nesne ve olayları sembolleştirir. Daha önce gördüğü nesnelere anımsar. Basit problem durumları ile karşı karşıya bırakıldığında, önceki deneyimlerden yararlanarak veya başkalarından yardım isteyerek sorunu çözmeye

AR-GE

SİVAS

www.sivasram.gov.tr

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA

0 346 227 37 71

MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

çalışır. Bebek ertelenmiş taklit özelliği gösterirse zihninde kavramları taşımaya başlamış demektir.

İşlem Öncesi Evre (2-7 yaş)

Bu evrenin karakteristik özellikleri, ben merkezci düşünce, oyuna düşkünlük ve şematik algı olarak özetlenebilir. Bu evrenin başında çocuklar bir ölçüde sınırlı sözcük dağarcıkları ile simgesel düşünebilmekte ve kelimeleri kullanmaya başlamaktadırlar, ilkel düzeyde nesns ve semboller arasındaki ilişkiyi anlarlar. Fakat bu evredeki çocuklar henüz konular arasında mantıksal ilişkiler kuramazlar çünkü henüz olayları oluşturan neden sonuç ilişkilerini anlayacak bilişsel yeterlilikten yoksundurlar. Ayrıca korunum ve tersine dönebilirlik olarak adlandırılan bu kavramlardan yoksunluk, dönemin karakteristik özelliklerindedir.

Korunum : örneğin aynı miktardaki bir sıvı, büyük bir bardaktan küçük bir bardağa döküldüğünde sıvı miktarı değişmediği halde çocuğa göre su çoğalmıştır. Aynı şekilde küçük bardaktaki su daha büyük bir bardağa dökülürse, çocuk suyun azaldığını düşünür. Korunum kavramı ile ilgili çok bilinen bir başka örnek ise bir kilo pamuğun mu, yoksa bir kilo demirin mi daha ağır olduğu şeklindedir. İşlem öncesi evredeki çocuklara göre, bir kilo demir daha ağırdır.

Tersine dönebilirlik(çevrilemezlik): Bir işlemin sonuçlarından hareketle başlangıç durumuna ulaşmayı tanımlar. Bunu iki örnekle açıklayalım:

Annesi dört yaşında bir çocuk olan Gökberk'e 'pastanı istersen dörde, istersen sekiz bölerek yiyebilirsin' deyince Gökberk 'ama anne sekize bölersem pastam çoğalır, o kadar yiyemem' diye yanıt verir.

Dört yaşındaki Can'a öğretmeni sorar 'erkek kardeşin var mı Can? Can 'evet' der. Öğretmeni 'adı nedir' Can 'Taylan' diye cevap verir. Öğretmeni 'peki Taylan'ın erkek kardeşi var mı? Can 'yok' der.

Öte yandan son dönemlerde bu evrede bilişsel işlem yeteneğinin belirgin bir biçimde geliştiği yönündeki görüşler psikologlar arasında giderek yaygınlaşmaktadır. Aşağıda dört yaş çocukları üzerinde bu amaçla yapılan araştırmadan (Cherkes ve Miriam 1996) alınan kesit bu yöndeki görüşleri doğrular niteliktedir.

Yetişkin:	Kaya yürüyebilir mi?	İnsan yürüyebilir mi?
Çocuk:	Hayır	Evet
Yetişkin:	Neden?	Oyuncak asker yürüyebilir mi?
Çocuk:	Bacakları yoktur	Hayır çünkü yapma bacakları vardır

Görüldüğü gibi bu evrede çocuklar bir ölçüde nedensel düşünme yetisine sahip olmaktadır. Ancak bu tür bulguların genellenmesi konusunda hala bazı çekinceler vardır.

Ben merkezlik: bu dönemde çocuklar başkalarının duygu ve düşüncelerini fark etmezler, başka çocuklarla alay edip hayvanları incitebilirler, karşısındakinin duyduğu acıyı anlayamazlar. Örneğin, çiftçiler inekleri niçin besliyor? sorusuna iki yaşındaki çocuk ben sütünü içeyim diye, dört yaşındaki çocuk ineklerle oynamak için cevabını veriyor.

Birlikte oynuyormuş gibi görünseler de herkes kendi oyununu oynar, kendi düşünceleriyle ilgili konuşur.

Koşullara göre değil sonuca göre karar verir: örneğin, vitrinde gördüğü elbiseyi almak ister, paranın olup olmadığını düşünmez.

Hayal ile gerçeği ayırt edemez: örneğin, rüyasında annesinin kendisine kızdığını görür ve onu gerçek zannederek anneye tavır alır.

Devresel tepkiler görülür: çocuk aynı şeyi tekrar tekrar yapmaktan zevk alır. Bu o davranışı özümlemeye çalıştığını gösterir.

Sürekliliği bu dönemde kazanır: örneğin, çocuk elbisesini giydiği kişi olacağını düşünür.

Özelden özele akıl yürütme: işlem öncesi çocuk tümdengelim ve tümevarımı kullanamaz örneğin, haşlanmış yumurtasını o gün yemezse kahvaltı yapmadığını söyleyebilir.

Kategorilere ayırabilmeyi öğrenme: renk ve biçim olarak kategorilere ayırmayı öğrenir.

Yapaycılık ve canlandırmacılık: yapaycılık, doğal olgulara birinin neden olduğunu düşünmektir. Canlandırmacılık ise cansız nesneye canlılık özelliği yüklemesidir.(araba hareket eder canlıdır)

Kavramsal düşünce bütünleşmemiştir: Örneğin çocuk bir kadını öğretmen ya da anne olarak sınıflandırabilir ancak aynı kadının hem anne hem de öğretmen olabileceğini anlamayabilir.

Plage'nin Eğitim Sistemine İlişkin Görüşleri

- Öğrenme yaşantısı, her gelişim evresinin bilişsel özelliklerini yansıtan bir içeriğe sahip olmalıdır.
- Okul gerçek yaşamın canlı ve dinamik bir kesintisini oluşturmalıdır. Bu amaçla sosyal yaşam, bütün öğeleriyle eğitim sistemine yansıtılmalıdır.
- Öğrenme yaşantıları çocuğun hazır bulunuşluk düzeyine ve mevcut biliş yapılarının niteliğine uygun olmalıdır.
- Program içeriklerinin belirlenmesinde çocuğun beklenti ve gereksinimlerinin merkeze alınması gerekir. Ayrıca çevre çocuğun bilişsel gelişim düzeyine uygun bir şekilde düzenlenmelidir.
- Öğretme öğrenme sürecinde öğretmenin görevi dersi anlatmak değil, öğrencinin öğrenmesine kılavuzluk etmektir. Öğretmen öncelikle uygun pekiştiriciler kullanarak öğrencileri güdülemeli, öğrencinin soru sorması özendirilmelidir.
- Eğitim olanaklar ölçüsünde bireyselleştirilmelidir.

SOSYAL GELİŞİM

Sosyal gelişim kavramı: Bebeğin kendini fark ederek, diğer insanlarla ilişkiye girmesi ile başlayan sosyal etkileşim süreci, yaşam boyu devam eder. Bireyin başka insanlarla üretken ve sağlıklı ilişkiler kurması, bilişsel ve ahlaki akıl yürütme süreciyle yakından ilgilidir. Ancak bireyin diğer insanlarla uyumlu ve tutarlı ilişkiler kurması için, öncelikle kendisiyle uyumlu ve tutarlı olması gerekir.

İlk sosyal temas anne ile kurulur. Dolayısıyla bebeğin gereksinimlerinin anne tarafından karşılanma biçimi (sert yada yumuşak, az yada çok duyarlı davranma) sosyal gelişimi geniş ölçüde etkiler. Özellikle 0-1 yaş dönemi çocuklarında temel gereksinim güvenlidir. Bebek güvenlik gereksinimlerini gidermek için anneye dokunmak ve onun varlığını sıcaklığını duymak ister. Bebek haz aldığı edimlere gülümseyerek, acı çektiği deneyimlere ise ağlayarak tepkide bulunur.

İki yaş dolaylarında çocuklarda gözlenen fizyolojik dürtüler ve sosyal ilgiler, öncelikle yakın çevreyi keşfetme duygusudur. Bu dönem çocuklar için kendi varlığını anne babaya kabul ettirme dönemidir. Ancak bu yaş çocukları hem anne babanın yönlendirici uyarılarına gereksinim duyarlar hem de özerkleşerek bireysel önem duygusunu geliştirmek isterler. Bireyselleşme girişimleri uygun şekilde pekiştirilen çocuklar, problem durumu ile karşılaştıklarında alternatif çözüm yolları üretirler ve genellikle sosyal ilişkilerde liderlik becerisi gösterirler. Fakat yeterli bir özgüven ve olumlu bir benlik algısı geliştiremeyen çocuklar, edilgen içe dönük ve kararsız olurlar. Bu tür çocuklar problem durumlarında kolayca ağlar, öfkelenir veya kaçma davranışı gösterir. Özerkleşme ve bireyselleşme sürecinin niteliği akranlarla kurulan ve daha kapsamlı olan yeni iletişim örüntülerine hazırlık açısından önemlidir.

Çocuğun ailesi ile kurduğu iletişimin niteliği önemli ölçüde onun akranlarıyla geliştireceği ilişkiyi etkiler. Okul öncesi dönemde başlayan akranlarla iletişim çocuğun dış dünyayı anlayarak, çevresel uyarılara uyum sağlamasını kolaylaştırır. Bu etkileşim örüntüleri içinde farklı yaşantılar geçiren çocuk paylaşma, uzlaşma, yarışma, saldırganlık, yardımseverlik gibi olumlu ya da olumsuz duygularla tanışır.

ERIKSON VE PSİKO-SOSYAL GELİŞİM KURAMI

Erikson kişilik gelişiminde ağırlığı sadece çocukluk yıllarına vermez, kişilik gelişiminin yaşam boyu süren bir süreç olduğunu vurgular. Ona göre çözümlenemeyen karmaşalar diğer gelişim evrelerine yansımakla birlikte, bu dönemlerde uygun yaşantısal deneyimler geçirilerek aşılabılır.

Güvene Karşı Güvensizlik Karmaşası(0-1)

Anne- baba, bebek ilişkileri, bebeğin güven ya da güvensizlik duygusu geliştirmesinde, belirleyici etkindir. Buna göre güven duygusu annelerin bebeklerin gereksinimlerini düzenli olarak gidermeleri halinde oluşur. Örneğin bebeğin ağladığında okşanması, kucağa alınıp sevilmesi, karnın doyurulması vb. etkinlikler, güven duygusu kazandırır. Anne babasının kendisini sevdiğinden emin olan bebekler, sağlıklı bir benlik algısı kazanır. Böylece kendini sevmeye değer bulan bebek, iyimserlik ve mutluluk duyguları içinde dış dünya ile ilişkiye girer. Ancak çeşitli psikolojik nedenlerle, duygusal olarak reddedilen ve ya gereksinimleri düzenli olarak karşılanmayan bebekler kendilerine ve çevrelerine güvensizlik duyarlar. Kişisel değersizlik duygusu ile örselenen bu tip çocuklar, sosyal ilişkilerde çekingen,

AR-GE

SİVAS

www.sivasram.gov.tr

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA

0 346 227 37 71

MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

İ.V.A.Ş.
REHBERLİK VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ

kaygılı ve gergin olur kararsız ve karamsar bir kişilik örüntüsü geliştirmeye eğilim gösterirler.

Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku Karmaşası (1-3)

Bu evrede çocuklar özerkleşme ve bireyselleşme girişimlerinin doğurduğu güven ve utanç karmaşasını birlikte yaşarlar. Kendilerini kanıtlamak amacıyla giriştikleri birçok etkinlikte, anne babanın engellemeleri ile karşılaşır. Gerçekte özerklik arayışındaki çocuk, bu evrede de anne babanın güven ve desteğine yoğun biçimde gereksinim duymaktadır. Ancak anne babalarıyla bir irade savaşına girip inatlaşmak, bu dönem çocuğunun normal karşılanması gereken bir psikolojik özelliğidir. Bebekler edindikleri yeni yetenek ve becerilerle ailelerini fethederek, sevgilerini yeniden kazanmak isterler. Eğer anne babalar bu tür özerkleşme girişimlerini akılcı biçimde yönlendirir ve yüreklendirirse çocuklar sağlıklı biçimde gelişirler. Ne var ki bazı anne babalar, çocuklara gerçek patronun kim olduğunu göstermek için, onları engeller ve böylece kendilerinden utanç duymalarına neden olurlar. Her koşulda büyüklere itaate zorlanan çocuklar, dıştan denetimli, utangaç ve bağımlı bir kişilik örüntüsü edinirler.

Ayrıca sürekli olarak sınırlandırılan, korunan ve yakından kontrol edilen bu tür çocuklar, kendi yeteneklerinden kuşkuya düşerler. Bazen aşırı baskıcı anne baba tutumlarının çocuğun kendinden veya vücudundan utanç duymasına neden olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Girişimciliğe Karşı Suçluluk Karmaşası (3-6)

Bu dönemde çocuklar artan psikik ve fiziksel enerjisini, çeşitli etkinliklerle ortaya koymak ister. Ancak girişkenliğin artması ile problemler artar. Bu evrede aynı zamanda oyuncaklara ve çocuk oyunlarına karşı yoğun bir ilgi başlar. Okul öncesi dönem olarak da adlandırılan bu evrede yetişkinler çocuğun okul yaşamına hazırlanması için uygun eğitsel yaşantılar düzenlemelidir. Bu amaçla çocuğun iletişim becerilerinin gelişmesi için gerekli konuşma olanakları sağlanarak, kendini ifade etmesine fırsat verilmelidir.

Bu evrede ahlaki yargılar tam gelişmediği için çocuğun hatalı davranışlarını, katı cezai yaklaşımlarla engellemeye çalışmak, girişkenlik becerilerini köreltebilir. Sonuç olarak çocuğun davranışlarının şekillenmesinde kullanılacak pekiştiricilerin (ödül veya ceza) dengeli ve tutarlı olması, girişkenlik karmaşasının olumlu yönde çözülmesini sağlar.

Yetişkinler tarafından davranışları hakkında düzenli olarak bilgilendirilen çocuk yapması ve yapmaması gerekenler konusunda denge sağlayarak, kendini yönetme yeterliliği kazanır. Aksi halde sürekli cezalandırılarak engellenen çocuk suçluluk duygusu nedeniyle girişkenlik gücünden yoksun kalır.

Bu dönemde çocuk çevresindeki olayları anlayabilmek için sürekli sorular sorar girişimlerde bulunur, eğer engellenirse merak etmenin suç olduğunu düşünür. Çocuk cinsiyet farklarını bu dönemde keşfeder, cinsellikle ilgili sorular sorabilir bu soruları sorduğu için çocuğa kızılmamalı uygun dille, seviyesine göre cevaplandırılmalıdır.

AHLAKİ GELİŞİM VE VİCDAN GELİŞİMİ

Çocuğun sosyal gelişimi, büyük ölçüde davranışlarına yön veren ahlaki yargıların oluşumuna bağlıdır. Çocuğun ahlaki yargıları doğru anlayıp yorumlaması ise bilişsel ve duyuşsal gelişimin yanı sıra, uyumlu bir sosyo-kültürel çevrede yaşamasına bağlıdır. Ayrıca olumlu davranış modellerinin varlığı çocuğun ahlaki standartlarının yükselmesine ve davranışlarına daha kolay yön vermesine katkıda bulunur. Örneğin, oyuncaklarını arkadaşlarıyla adilce paylaşan çocuk modeli, diğerlerinin de bu yönde davranmasını kolaylaştırır. Bu süreçte adil paylaşma davranışlarının yetişkinlerce ödüllendirilmesi, benzer davranışların taklit yoluyla tekrar edilmesini sağlar.

Çocuklarda ahlak standartlarının gelişimini uzun süre inceleyen Kohlberg bu süreci üç düzeye ayırmaktadır. 0-6 yaş grubu birinci süreç olan gelenek öncesi düzeye girmektedir(3-9 yaş).

Gelenek öncesi düzey: gerçek anlamda bir ahlaki ölçütün bulunmadığı, ben merkezci evredir. Bu dönemde çocuk bencildir, kendi çıkarlarını ön plana alır. Davranışlarında güdü ve gereksinimlerinin doyurulması esastır. Çevresindeki insanlar onun için birer nesnedir. Bu düzeydeki çocuklar her şeyin kendileri için varolduğuna inanırlar. Örneğin güneşin neden var olduğu sorulursa –beni ısıtmak için- diye cevaplandırırlar.

Bu dönemde kuvvetli olan kazanır düşüncesindedirler. Kuralları ve yasaları çiğnemekte sakınca görmezler.

Çocuk bu dönemde cezadan kaçındığı için ya da ödüle ulaşmak için kurallara uyar.

Örneğin çocuk kazancı fazla olan dükkandan bir paket çikolata alırsa suç işlemiş sayılmaz ancak bedeli fazla olan bir şey çalarsa suç işlemiş sayılır. Yine bilinen başka bir örnekte, karısı hasta olan adam karısını ölümden kurtarmak için ilaç alıyor bu dönemdeki çocuk adamın ilacı çalması gerektiğini, zaten eczacının bir sürü para kazandığını söyler.

Piaget'e göre de çocuk bu dönemlerde olayları somut değerlendirir. Örneğin bir çocuk babasının kalemiyle babasından habersiz oynarken yere biraz mürekkep damlatır, diğer çocuk ise babasının kalemini doldurmasına yardım ederken yere mürekkep şişesini düşürür ve büyük bir leke oluşur. Bu dönem çocuğuna burada kimin suçlu olduğu sorulduğunda büyük leke yapan çocuğun suçlu olduğunu söyler. Çocuk hem niyeti hem de sonucu birlikte değerlendirememektedir.

Çocuk 7 yaşına kadar oyunlarda kuralları bilinçli olarak uygulamaktan ziyade kuralları bilinçsizce taklit eder.

Kimlik Arayışı

Çocukluktan başlayarak bireyin kendine en çok sorduğu soru Ben kimim? Amacım ne? Yaşam benim için ne ifade ediyor? Bu durum kısaca bireyin anlam arayışı olarak tanımlanabilir. Bireyin kimlik gelişiminden birinci derecede sorumlu olan ailesidir. Çocuğun gördüğü ilk yetişkinler anne ve babasıdır. Kimlik gelişiminde yetişkin davranışlarını model alma gereksinimi içinde bulunan çocuğun ilk sosyal ilişkileri de anne babayla gerçekleşmektedir.

Son dönemlerde çocuklara sınırsız hoşgörü ve anlayış gösterme sanıldığı gibi her koşulda geçerli bir eğitsel tutum değildir. Davranışları konusunda düzeltici dönüt alamayan çocuklar kendilerini yönetme ve sosyal uyum gösterme açısından yetersiz kalmaktadır. Öte yandan kayıtsız sert anne baba tutumlarının da çocuğun sağlıklı bir özgüven duygusu geliştirmesini güçleştireceği açıktır.

Bugünün popüler çocuk eğitimi anlayışında gerekli ölçüde ödül, denetim ve ceza vardır. Ancak ceza asla sözel algılamalar olarak algılanmamalıdır. İstenmeyen davranışların fiziksel zor kullanarak düzeltilmeye çalışılması toplumda şiddetin geçerli bir eğitim yöntemi olduğu konusundaki anlayışı güçlendirmektedir. Çocuk model olarak gördüğü yetişkinin kişilik özellikleriyle özdeşleme gereksinimi içindedir. Çocuklar büyüdükçe anne babanın yürüme, konuşma tarzı gibi birçok kişilik özelliğini benimsemektedirler.

Cinsel Kimliğin Gelişimi

Her kültürel yapı içerisinde, cinsiyete göre bir rol algısı vardır. Ancak bu konuda bütün kültürlerde, genel olarak erkek çocukların atak,zorluklara karşı direnen, korkusuz ve kararlı bir kişilik yapısına sahip olmaları beklenir. Kızların daha edilgen, barışçı ve uysal olmaları istenir.

Cinsiyete bağlı rol öğrenme, bu konuda anne babanın sahip olduğu tutumun, sosyal etkileşim yoluyla çocuğa aktarılması şeklinde gerçekleşmektedir. Anne babanın çocuğa oyuncak seçerken cinsiyete göre farklı tercihlerde bulunmasından, belli oyunların sadece kızlara veya erkeklere özgü sayılmasına dek bir çok tutum çocuğun cinsel kimlik gelişimini etkiler. Çocukların üç yaşından itibaren, cinsel kimliklerine uygun davranışlar gösterdikleri kabul edilmektedir. Üç yaş dolaylarındaki çocuklardan başlayarak oyunlarda roller cinsiyete göre dağıtılır. Bu oyunlarda erkekler daha çok baba, asker, savaşçı gibi rolleri benimserken kızlar, anne olmaya eğilimlidirler.

Bu konuda çocuklar üzerinde yapılan araştırma sonuçları şöyledir:

Her iki cinsiyete ait çocuklarca, kızlara uygun davranışlar şöyle sıralanmıştır;

- Oyuncak bebeklerle oynarlar
- Çok konuşurlar
- Asla başkalarına vurmazlar
- Annelerine yardım etmeyi severler
- Sık sık 'yardıma ihtiyacım var' derler
- Büyüyünce hemşire, öğretmen olmak isterler

Her iki cinsiyete ait çocuklarca, erkeklere uygun davranışlar şöyle sıralanmışlardır;

- Oyuncak arabalar ve silahlarla oynarlar
- Sinirlenince 'seni dövebilirim' derler
- Büyüyünce patron, asker veya polis olmak isterler
- Babaya yardım etmeyi severler
- Yüksek sesle konuşur ve gürültü yaparlar
- İnşa etmeyi ve yıkmayı severler

Bireyin sağlıklı bir cinsel kimlik geliştirmesi için, cinsiyetinin doğası ve özellikleri ile barışık olması gerekir. Aile ve öğretmenlerinde bu konuda bilinçli olmaları gerekmektedir.

FREUD VE PSİKO-SEKSÜEL GELİŞİM DÖNEMLERİ

Freud kişiliğin biçimlenmesinde çocukluk yıllarının özellikle ilk 6 yaşın ve anne babanın tutumlarının önemini vurgular. İlk 6 yıl geçirilen yaşantılar tümüyle hiçbir zaman yok olmaz, yetişkinlik yıllarında da bireyi etkiler.

Oral Dönem (0-1)

Bu evrede haz kaynağı, pasif ve bağımlı bir davranış olan emmedir. Bebeğin bu evrede anne tarafından aşırı emzirilmesi veya memeden erken kesilmesi oral evreye takılmakla sonuçlanır. Oral karakterde takılan kişiler gergin, bağımlı ve karmaşık bir duygusal yapıya sahiptirler. Ayrıca bu tür bireyler abartılmış iyimserlik, karamsarlık, özseverlik gibi çatışmalı duygusal tepkiler gösterirler

Anal Dönem(1-3)

Bu evrede gelişimin kritik ögesi, tuvalet eğitimi ile ilgilidir. Tuvalet eğitiminde anne babanın tutumu önemli bir faktördür. Anne baba veya bakıcının gergin, buyurgan, hoşgörüsüz bir anlayışa sahip olması halinde, çocuk idrarını ve dışkısını kontrol etmekte güçlük çeker. Çünkü cezalandırıcı ve baskıcı tutumlar, çocuğun özgüven duygusunu köreltir. Tuvalet eğitimi bir anlamda ilk sosyalleşme sürecinin çatışmalarını yansıtır.Çocuk bu evrede, çevrenin kendinden neler beklediğini ve bedensel tepkilerini nasıl denetleyebileceğini öğrenmektedir. Dolayısıyla zorlayıcı yetişkin tutumları, çocuğun bedensel işlevlerine yabancılaşması ile sonuçlanabilir. Bu evreye takılan bireylerde ilerde dar görüşlülük, aşırı titizlik, inatçılık, bağımlılık gibi davranış bozuklukları gözlenir. Anal karakterli kişiler, ayrıca kurallara aşırı bağımlı ve edilgen bireylerdir.

Fallik Dönem(3-6)

Bu dönemde çocuklar cinsel organlarını fark eder ve cinsel konulara yoğun ilgi gösterirler. Cinsel kimliğin ve sağlıklı kişilik gelişiminin temelleri fallik dönemde atılır. Bu evrede çocuk, karşıt cinsiyette olan anne veya babaya yönelir. Kızlar babaya erkekler anneye ilgi duyarlar çünkü çocuklar cinsel kimliklerini oluşturmak için model arayışı içindedirler. Fakat bazı durumlarda model alınan anne babanın sadece cinsel kimlikle ilgili davranışları değil kişiliğinin tüm özellikleridir. Bu evrede hoşgörülü, sıcak, sevecen anne baba tutumları sağlıklı kimlik geliştirmekle sonuçlanırken baskıcı , sabırsız tutumlar, cinsel karmaşalar yaşanmasına yol açar. Fallik döneme takılan bireylerde saldırganlık, yıkıcılık, hoşnutsuzluk, mutsuzluk gibi kişilik özellikleri görülür.

Hazırlayan: **Derya ÖZKAYA**
Psikolojik Danışman

KAYNAKLAR

Aydın , A . Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. Alfa Yayınevi.
Cüceloğlu, D. İnsan ve Davranış. Remzi Kitabevi.
Mamak RAM . Ankara